

FF MU v Brně
Ústav pedagogických věd

**Popis kvantitativního výzkumu
a návrh na zpřesnění jeho výsledků**

seminární práce

Autor: Vojtěch Janíček
Brno, 2004
UČO 74589

Obsah

OBSAH	1
TÉMA	2
METODOLOGIE SBĚRU A ANALÝZY DAT	2
VÝSLEDKY	3
ZDROJ	4
HODNOCENÍ ŠETŘENÍ	5
LITERATURA	8

Téma

Vybral jsem si empirické šetření „Představa typického učitele a typické učitelky u žáků 2. stupně základní školy. Tento kvantitativní výzkum se zabývá žákovskými představami typických učitelů-mužů a typických učitelek-žen. V šetření bylo mimo jiné sledováno, jaký vliv na obsah žákovských představ má genderová příslušnost učitelů a jaký vliv má genderová příslušnost žáků, kteří hodnocení prováděli.

Pro zvolení tématu vedla autory snaha najít původ školní neúspěšnosti žáků. Již od 60. let dvacátého století se zformovali dva hlavní proudy vysvětlující tento fenomén. První jej vysvětluje pouze pomocí socio-kulturního zázemí žáků. Druhý se zabývá osobností učitele. Protože se s postupem doby ukázalo potřebné nahradit druhou představu reálnějším pojetím, začala se pozornost ubírat k druhé straně tvořící interakci, k žákovi. Hypotéza, že i žák je významným činitelem v pedagogické komunikaci byla základem pro empirické šetření a v závěru byla potvrzena. Pedagogické výzkumy již zmapovaly, které oblasti v osobnosti učitele žáci hodnotí, vytvářejí-li si představu typického či ideálního učitele. Pouze několik málo výzkumných šetření se zabývalo rozdíly mezi žákovským hodnocením učitelek-žen a učitelů-mužů. Dle autorky by informace o tom, co žáci, případně žáci-chlapci a žákyňe-dívky, očekávají od učitelů a učitelek, mohlo ukázat cestu pro nalezení optimálního způsobu pedagogické komunikace.

Metodologie sběru a analýzy dat

Nejdříve bylo provedeno malé empirické šetření za účelem zodpovězení otázky, zda se liší žákovská představa učitelky-ženy a učitele-muže. Nástrojem byl dotazník a jeho prostřednictvím bylo možné zjistit, které ze seznamu 29 charakteristik relevantních pro učitelkou profesi jsou v žákovských představách spojeny s učitelkami-ženami a učiteli-muži. Pomocí uzavřených otázek se měřily proměnné a ty se pak na konci práce prezentovali ve výsledcích. V dotazníku bylo užito kontrastní škály, která do přímého protikladu stavila učitelku-ženu a učitele-muže. Tato škála vedla k tomu, že žákovské představy nabyly genderového významu. Metodologická

spornost této škály byla vyvážena doplňujícím šetřením. Shodné položky byly hodnoceny na dvou samostatných škálách. Výsledky doplňujícího šetření se pak neukázaly odlišné od samotného výzkumu.

Otázky dotazníku vystihovali tři skupiny charakteristik- osobnostní znaky učitele

- vztah učitele k žákům
- náplň a institucionální pojetí učitelství

Data z dotazníků byla převedena do elektronické podoby a zpracována matematicko-statistickými metodami. Byla tím eliminována možnost chyby lidského faktoru.

Šetření bylo provedeno v červnu 2001 na šesti základních školách z různých míst České republiky. Soubor respondentů tvořilo 166 žáků 2. stupně ZŠ. Věk žáků se pohyboval mezi 12-16 lety. V souboru bylo zastoupeno 55, 4% dívek a 44,6 % chlapců. Závěry byly formulovány na základě následných statistických operací: průměrné hodnoty jednotlivých položek, procentuální volby všech kategorií u jednotlivých položek, korelační koeficienty, testování hypotéz o rovnosti průměrů ve volbách chlapců a dívek.

Výsledky

Zásadní zjištění bylo, že na základě statistických údajů se žákovské představy typické učitelky-ženy značně liší od představ typických učitelů-mužů. Představa učitelky-ženy je podrobnější a jednoznačnější. Autorka interpretovala výsledky jako důsledek silné převahy žen v učitelských sborech a tudíž většími zkušenostmi žáků s učitelkami-ženami.

Vůči učitelům a učitelkám nemají žáci pouze očekávání vztahující se jenom k objektivní, genderově neutrální profesionalitě, ale rovněž jako k jedincům, jejichž osobnostní charakteristiky, včetně pohlaví, jsou určující pro vznikající vztah mezi učitelem a žákem. Očekávání žáků vykazovali značnou nesourodost. Na jedné straně byly učitelky považovány za milé a hodné, na straně druhé za neoblíbené a nesnesitelné. Autorka to vysvětluje tak, že žáci neuvažovali ve svých představách o učitelkách jako o homogenní skupině a rozlišovali nejméně dva typy učitelek.

V představách učitele-muže tato diferenciacie již nebyla rozpoznatelná. Ve výzkumu je to interpretováno jako absence většího počtu učitelů a s tím související menší zkušenosti žáků.

Cíl šetření, ukázat zda jsou představy a očekávání žáků vůči učitelům a učitelkám genderově zatížená, byl splněn. Hypotéza se prokázala, přičemž významným vlivem je nejen genderová příslušnost posuzovaných učitelů, ale také genderová příslušnost žáků, kteří hodnocení prováděli.

Zdroj

MORAVCOVÁ-SMETÁČKOVÁ, Irena. Představa typického učitele a typické učitelky u žáků 2. stupně základní školy. *Pedagogika*, 2003, roč. 53, s. 45-55.

Hodnocení šetření

Silné stránky

Článek pojednávající o empirickém šetření obsahoval všechna základní důležitá data, jako jsou důvody vedoucí k volbě tématu, teoretické popsání fenoménů vztahující se k problematice i číselné uvádění většiny ze získaných dat. Metodologie a analýza dat byla popsána v celku podrobně. Úkony, které nebyly popsány by dle mého názoru nevedly ke zkreslením.

Výzkumný nástroj byl zvolen vhodně. Co se týká obsahové validity, nemohu posoudit zda všechny relevantní vlastnosti učitelské profese jsou plně zastoupeny, ale už z jejich počtu se dá usuzovat, že drtivá většina ano. Šetření dle mého názoru disponuje vyšší reliabilitou. Protože se jednalo o vcelku konzistentní názory žáků, které se příliš často nemění (maximálně se částečně modifikují v novém školním roce při setkání s novými vyučujícími, či při obměně učitele v průběhu školního roku), byly by výsledky v opakovaných měření takřka stejné.

Výzkumný problém byl definován dobře. Domnívám se, že jeho popsáním se skutečně může zlepšit pedagogická komunikace mezi učiteli a žáky.

Slabé stránky

Nebyly jednoznačně a jasně odděleny interpretace od faktů. Přestože se v celkovém hodnocení jednalo spíše o technickou záležitost, zařadil bych interpretace až k samotnému shrnutí práce. Jednalo o statistický výzkum a interpretací bylo méně, než by tomu bylo u kvalitativního výzkumu. Nedoověděl jsem se, jaká byla návratnost dotazníku. Čtenář se také nedoověděl, zda se respondenti zúčastnili výzkumu dobrovolně, či byla jejich účast vynucena. Pro úplnost dodejme, že na výsledky tohoto výzkumu to patrně nemělo vliv.

Nemohu posoudit

Podoba dotazníku nebyla vypsána. Pro tento typ výzkumů je např. formulace otázky často zásadní pro jeho validitu. Mohu se opírat jen o poznámku v textu, že jednotlivé položky byly vytvořeny na základě dotazování žáků a to tak, které asociace se jim vybaví při vyslovení „typický učitel/učitelka“. Můžeme jen doufat, že si žáci vzpomněli skutečně na všechny vlastnosti typického učitele/učitelky.

Alternativní provedení šetření

K zodpovězení v úvodu formulované otázky bych jinou metodu, než použití dotazníku nevyužil. Jako její doplnění bych se však pokusil zjistit intenzitu asociovaných představ žáků u typických učitelů mužů a učitelek žen. Využil bych škálování, kde by posuzovatel mohl svoje hodnocení vyjádřit nejlépe. Z výsledků původního výzkumu bych sestavil skupiny. Víme například, že chlapecká představa učitelky-ženy je tvořena těmito charakteristikami: přísná, mladá, milá, neoblíbená, společenská, hezká, hysterická, vychovávající, nesnesitelná a příjemná. U každé z těchto charakteristik by měl posuzovatel vyjádřit její intenzitu. Jako doplnění bych požadoval, aby napsal počet jedinců, kteří vytváří jeho asociaci. Dozvěděl-li bych se například, že „přísnost“ pro něj zosobňuje jedna osoba a „příjemnost“ více jak 3, věděl bych, že příjemné prostředí se vyskytuje mnohem častěji než jeden silný zážitek ze setkání se zvláště přísnou učitelkou. Prostým výčtem vlastností mají tyto dvě položky zdánlivě stejnou váhu.

Využil bych Likertovy škály a otázky formulován následovně:

Souhlasíš s tím, že typická učitelka je přísná?

plně souhlasím	souhlasím	nemám vyhraněný názor	nesouhlasím	plně nesouhlasím
-------------------	-----------	--------------------------	-------------	---------------------

Kolik se ti vybavilo učitelek při předchozí otázce?

žádná	jedna	dvě	tři	více
-------	-------	-----	-----	------

Pro úplnost bychom interpretovali, které z vlastností jsou skutečně typické, a které jsou spíše jen průvodním znakem. Domnívám se, že bychom tím dosáhli

komplexního popsání problematiky představ typického učitele a typické učitelky u
žáků 2. Stupně ZŠ.

Literatura

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s.
ISBN 80-85931-79-6

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998. 270 s.
ISBN 80-7184-569-8